

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ละครแก้วบน เป็นการแสดงละครถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามที่ผู้ถวายได้กล่าวบนบานถึงสิ่งที่ต้องการ โดยเสนอข้อแลกเปลี่ยนตอบแทนแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นการถวายละครว่า เมื่อสิ่งที่ต้องการสัมฤทธิ์ผล ละครแก้วบนที่ปรากฏยังศาลหลักเมืองก็เช่นเดียวกันจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่าได้มีการนำละครมาใช้เป็นสินบนถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ยังศาลหลักเมืองอย่างชัดเจนในสมัยรัชกาลที่ ๗ ฉะนั้นพอจะสันนิษฐานได้ว่าละครแก้วบนอาจจะปรากฏที่ศาลหลักเมืองก่อนหน้านั้น เพียงแต่ขาดหลักฐานที่สามารถอ้างอิงได้เท่านั้น

ลักษณะของละครแก้วบนที่ศาลหลักเมืองในอดีตจะเป็นการแสดงละครชาตรี โดยผู้ว่าจ้างจะเป็นผู้จัดหาคณะละครมาทำการแสดงโดยตกลงกับคณะละครถึงสถานที่ที่ใช้แสดง ระยะเวลาที่แสดง ตลอดจนเรื่องที่ใช้แสดงด้วย ซึ่งรูปแบบการแสดงละครแก้วบนในอดีตนั้นมีขั้นตอนการแสดงเป็นไปตามแบบแผน อันได้แก่ เริ่มต้นด้วยการโหมโรง จากนั้นจะประกาศหน้าบทแล้วจึงรำถวายมือก่อนที่จะเริ่มการแสดงละคร ต่อมาสภาพสังคมเปลี่ยนไปเริ่มมีภาคเอกชนเข้ามาประมุขเพื่อดำเนินกิจการหารายได้ภายในศาล ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอันส่งผลกระทบต่อการเล่นละครแก้วบนคือ มีการผูกขาดคณะละครที่แสดงยังศาลหลักเมือง ทำให้ประชาชนหันมาว่าจ้างคณะละครดังกล่าวทำให้เกิดระบบนายทุนควบคุมอัตราค่าจ้าง การสร้างโรงละครอย่างเป็นสัดส่วน ตลอดจนส่งผลกระทบต่อรูปแบบการแสดงด้วย เช่น มีการเปลี่ยนแปลงขั้นตอนการแสดง จากปกติจะรำถวายมือก่อนการแสดงละครก็จะเปลี่ยนเป็นการรำชุดไหว้ครูแทน เพื่อจัดสรรการแสดงละครแก้วบนในอีกลักษณะหนึ่ง อันตอบสนองความต้องการของประชาชนที่มีปัจจัยทางการเงินต่ำ ให้สามารถถวายละครรำได้นั้นคือ การรำถวายมือแบบเพลงช้าเพลงเร็ว การที่ภาคเอกชนเข้ามาดำเนินกิจการนี้ทำให้ภาครัฐบาลผู้ทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบศาลหลักเมืองโดยตรง ขาดอำนาจสิทธิขาดในการดูแลความเรียบร้อย จนกระทั่งปี 2503 องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกได้ยกเลิกวิธี

ประมุขรายได้ดังกล่าว แล้วเข้ามาดำเนินการทุกอย่างเอง ภายใต้อำนาจของสำนักงาน
กิจการศาลหลักเมือง

ภายใต้การดูแลของสำนักงานกิจการศาลหลักเมืองนี้ ทำให้กิจการต่างๆภายใน
ศาลเป็นไปอย่างมีระเบียบ ยุติธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับละครแก่นบน ทางคณะผู้
บริหารได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ อันสมควรที่จะอนุรักษ์ไว้
อย่างถูกต้องตามแบบแผน จึงมีนโยบายให้ทำการคัดเลือกคณะละครเพื่อแสดงประจำศาล
ครั้งแรกในปีพ.ศ. 2526 และครั้งที่ 2 ในปีพ.ศ. 2533 โดยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากกรม
ศิลปากรร่วมกับเจ้าหน้าที่ขององค์การฯเป็นคณะกรรมการคัดเลือก ได้คณะละครที่แสดง
ประจำจำนวน 4 คณะคือ คณะนางเยาว์นาฏศิลป์ คณะไทยศิริ คณะดาหวัน และคณะวันดี
นาฏศิลป์ โดยจะหมุนเวียนสลับเปลี่ยนกันแสดงคณะละ ๗ วัน ตมลำดับ ซึ่งคณะละครทำสัญญา
ข้อตกลงเกี่ยวกับการแสดงละครไว้กับองค์การฯเพื่อให้เป็นไปตามกฎระเบียบให้เรียบร้อย

กฎระเบียบต่างๆที่ระบุไว้ในข้อตกลงหรือสัญญาว่าจ้างนั้น เป็นกฎเกณฑ์อันครอบคลุม
ถึงขั้นตอนในการแสดงอย่างชัดเจน เช่น สืบเนื่องจากการคัดเลือกคณะละครแก่นบน
ทางคณะจะต้องจัดการแสดงเป็นไปตามขนบธรรมเนียมปฏิบัติของการแสดง คือ เริ่มด้วย
การโหมโรงประมาณ 30 นาที จากนั้นจึงประกาศหน้าบทซึ่งจะต้องเอ่ยชื่อเจ้าภาพ แล้ว
รำชุดไหว้ครู 1 ชุดต่อ 1 เจ้าภาพ ก่อนที่จะเริ่มการแสดงละคร โดยรายนามและจำนวน
ผู้แสดงของแต่ละคณะจะต้องตรงกับรายชื่อในสัญญาว่าจ้างด้วย ส่วนการกำหนดเรื่องที่ใช้
ในการแสดงนั้นขึ้นอยู่กับเจ้าภาพ หากเจ้าภาพมิได้ระบุ ทางคณะจะจัดการแสดงตามความ
เหมาะสม ซึ่งจากสัญญาว่าจ้างดังกล่าวแล้วยังระบุถึงขอบเขตของการแสดงด้วย อาทิ
ห้ามแสดงตลกหยาบโหล ห้ามแสดงเสียดสีบุคคลอื่นหรือเกี่ยวข้องกับการเมือง เป็นต้น
นอกจากนี้ยังแจ้งถึงวันและเวลาทำการแสดงไว้อย่างชัดเจน คือ วันจันทร์ถึงวันเสาร์ เริ่ม
การแสดงเวลา 8.30-12.00 น. และ 13.00-15.30 น. วันอาทิตย์เวลา 8.30-
12.00 น. และ 13.00-16.00 น.

ส่วนการแสดงละครแก่นในปัจจุบัน พบว่า มีลักษณะเป็นละครชาตรีปนละครนอก และบางทีก็มีลักษณะเป็นละครชาตรีปนละครพันทาง หรือผสมลิเก กล่าวคือ ในช่วงแรกก่อนการแสดงจะมีขึ้นตอนเป็นละครชาตรี คือ เริ่มต้นด้วยการโหมโรงละครและต่อด้วยโหมโรงชาตรี จากนั้นจะทำการประกาศหน้าทและรำซัดไหว้ครูตามแบบแผนของละครชาตรี แต่เมื่อเริ่มการแสดงละครแก่นจะมีลักษณะเป็นการแสดงละครนอกทันที เช่น ปี่พาทย์บรรเลงเพลงวออันเป็นสัญลักษณ์ของการเปิดเรื่องแสดงละคร โดยตัวเอกของเรื่องจะออกมานั่งบนเตียงเมื่อร้องซำปี(นอก)และส่งรำ ในขั้นตอนนี้พบว่ายังคงรักษาไว้ซึ่งแบบแผนของการแสดงที่ต้องมีคนบอกบทและร้องแทนผู้แสดง (แต่ช่วงเจรจาผู้แสดงจะพูดเอง) หลังจากนั้นเป็นต้นไปผู้แสดงจะเริ่มร้องและเจรจาเองโดยตลอดจนกระทั่งจบการแสดง ส่วนที่กล่าวว่ามีลักษณะของละครพันทางนั้น เนื่องมาจากการแสดงละครแก่นได้นำเรื่อง/ตอนที่ ไม่เหมาะสมมาแสดง เช่น ผู้ชนะสิบทิศ ขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี(บางตอน) เป็นต้น รวมถึงนิยายพื้นบ้านบางเรื่องด้วย การนำเรื่องต่างๆเหล่านี้มาแสดงนั้น ส่งผลกระทบต่อเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับศีรษะ โดยต้องดัดแปลงตามความเหมาะสมของท้องเรื่องนั่นเอง นอกจากนี้หากผู้แสดงมีความสามารถสูงอาจเจรจาด้วยสำเนียงออกภาษาตามเชื้อชาติที่ได้รับบทบาทอยู่ ย่อมทำให้เห็นลักษณะของความเป็นละครพันทางอย่างชัดเจน ส่วนลักษณะของลิเกนั้นจะพบได้ชัดเจนในลักษณะของบทเจรจาแนะนำตัว ดังที่ขึ้นต้นว่า "ตัวข้าพเจ้าเองมีนามว่า..." หรือ "ตัวเรา...(ชื่อ)" ตลอดจนการใช้วิธีการด้นกลอนสดและการนำเพลงที่ใช้ในการแสดงลิเกโตนเฉพาะมาร้อง เช่น ราชนิเกริง เป็นต้น สาเหตุที่ผู้แสดงส่วนใหญ่ นำศิลปการแสดงหลายๆชนิดมาแสดงรวมกันนั้น เกิดจากผู้แสดงมีความสามารถทางการแสดงรอบด้าน จึงทำให้เกิดความเคยชินหรือพลังเพลอหิบบัณฑิตศิลป์อื่นมาแก้ปัญหาคณะเฉพาะหน้า อีกทั้งขาดความเคร่งครัดในการแสดงจึงส่งผลให้นำมาใช้ในการแสดงละครแก่นที่ศาลหลักเมือง จึงแสดงตามความเคยชินที่เคยปฏิบัติ

ส่วนกลวิธีในการแสดงละครแก่น จะดำเนินไปเพื่อบดบังตัวละครอื่นๆอันทำให้เกิดการดำเนินเรื่องราวในช่วงแรกของการแสดงละครนี้ จะค่อยๆแนะนำตัวละครอื่นๆอย่างมีเหตุผลตามท้องเรื่องไปเรื่อยๆ เมื่อครบตัวละครทุกตัวแล้วการแสดงจะดำเนินไปอย่างรวดเร็วโดยมีบทตลกเข้ามาแทรกอย่างสม่ำเสมอ ตัวละครที่รับบทตลก เช่น นีเสียง เสนา ฤๅษี น๋อคำ ฯลฯ รวมถึงตัวละครอื่นๆอันเป็นตัวละครสำคัญก็อาจแทรกมุขตลกหรือ

เกร็ดเล่น ได้ตามเหมาะสม เพื่อให้เป็นที่ชื่นชอบของผู้ชม โดยอาศัยไหวพริบปฏิภาณและการตีความจากคนให้เรื่อง

บทร้องและบทเจรจาของละครแก่นจำเป็นต้องอาศัยไหวพริบปฏิภาณ ตลอดจนประสบการณ์ในการแสดงเป็นอย่างมาก อันพบว่า ผู้แสดงจะต้องเลือกเพลงที่ใช้ร้องตามประเภทของเพลงเพื่อให้เหมาะสมกับอารมณ์ตามท้องเรื่องด้วย จากนั้นจึงจะใส่เนื้อร้องเพื่อให้ผู้ชมได้รับทราบถึงเหตุการณ์ ความนึกคิดของตัวละครตามท้องเรื่องนั้นๆ บทร้องนี้จะมีทั้งการร้องเดี่ยวและร้องคู่ โดยคำนึงถึงสถานการณ์ในขณะนั้นเช่น มีตัวละคร 2 ตัวอยู่ในเหตุการณ์เดียวกันอาจจะแบ่งกันร้องคนละท่อน โดยให้สัญญาณกันว่าใครจะร้องในท่อนต่อไป เป็นต้น ส่วนบทเจรจาจะมีเนื้อหาบทร้องโดยขยายความให้ผู้ชมเกิดความเข้าใจได้ดียิ่งขึ้น ลักษณะของบทเจรจาจะเป็นภาษานูตร้อยแก้ว ที่มีสำนวนภาษาเฉพาะตัว บทเจรจามีทั้งบทเจรจาโต้ตอบกับและบทเจรจารำพึงรำพันผู้เดียว ความยาวของบทเจรจามีได้กำหนดไว้แน่ชัด

ส่วนศิลปะการรำของละครแก่นนี้ มีลักษณะคล้ายคลึงกับการรำของละครนอกแบบชาวบ้านที่ไม่ฉันทัดในเรื่องความสวยงามในท่ารำ เพราะถือว่าการรำเป็นเพียงการแสดงท่าทางประกอบการร้อง ในลักษณะของการตีบทตามเนื้อร้องหรือคำพูดโดยใช้ภาษาท่าละครง่ายๆ บางทีอาจใช้ท่ากิริยาปกติสามัญมาใช้แทนการตีบท ฉะนั้นจึงพบว่าการรำในละครแก่นจะนิยมใช้ภาษามือมากกว่าการใช้เท้า

ในการแสดงละครแก่น มีการแสดงออกทางอารมณ์เช่นเดียวกับการแสดงละครประเภทอื่นๆ แต่จะพบการแสดงออกทางด้านกิริยาท่าทางและภาษามากที่สุด เนื่องจากการแสดงส่วนใหญ่เป็นบทร้องและบทเจรจา ทำให้สามารถแสดงกิริยาท่าทางตามบทได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ผู้แสดงจะต้องสวมบทบาทเป็นตัวละครนั้นๆ โดยอาศัยความเข้าใจถึงบุคลิกลักษณะพื้นฐานของตัวละครเป็นอันดับแรก จากนั้นจะใช้ปฏิภาณไหวพริบในการตีความหมายจากคนให้เรื่อง ซึ่งบางทีคนให้เรื่องหรือคนบอกบทอาจจะชี้แนะถึงลักษณะนิสัยตลอดจนท่วงทีกิริยาแก่ผู้แสดงในขณะที่ให้เรื่องด้วย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความละเอียดของคนให้เรื่องและประสบการณ์ความสามารถของผู้แสดง

นอกจากนี้ยังมีธรรมเนียมปฏิบัติที่น่าสนใจสอดแทรกอยู่ในทิศทางกาเข้าออกของตัวละคร กล่าวคือ ฝ่ายธรรมะหรือฝ่ายชนะจะต้องออกจากประตูด้านซ้าย หรือฝ่ายที่ออกเดินทางก่อนจะออกจากประตูด้านขวา และผู้ที่ออกจากประตูด้านขวามักจะเป็นผู้ร้องก่อน (ยกเว้นกรณีที่มีผู้ที่ออกจากประตูด้านขวาไม่ร้องทำให้อีกฝ่ายต้องรีบตอบทไม่ให้ขาดช่วง หรือนัดกันไว้ว่าใครจะร้องก่อน หรือตามท้องเรื่องระบุไว้ชัดเจนว่าใครต้องเป็นฝ่ายร้องก่อน เป็นต้น)

เป็นที่น่าสังเกตว่าในการแสดงละครแก่นั้น ตัวตลกนับเป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญอันทำให้เรื่องราวการแสดงเป็นไปอย่างสมบูรณ์และมีสีสัน เนื่องจากเป็นบุคคลที่ทำหน้าที่เบ็ดเตล็ดได้โดยที่คนดูยอมรับ ฉะนั้นผู้แสดงที่รับบทตลกจะต้องเป็นผู้ที่มีไหวพริบปฏิภาณ ความสามารถเฉพาะตัวสูง จึงจะทำหน้าที่นี้ได้ได้อย่างมีประสิทธิภาพจนเป็นที่ชื่นชอบของผู้ชม

เกี่ยวกับองค์ประกอบอื่นๆของการแสดงละครแก่นนั้น พบว่าเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงเป็นวงปี่พาทย์เครื่องห้าและเพิ่มเครื่องดนตรีชาตรีบางชิ้น ได้แก่ โทน กลองตุ๊ก กรับไม้ไผ่ เข้ามาบรรเลงบางช่วงและปัจจุบันยังไม่นำปี่พาทย์มาใช้ เนื่องจากอัตราค่าจ้างของคนเป่าปี่อยู่ในราคาที่สูงเกินความจำเป็น ส่วนเครื่องแต่งกายของผู้แสดงนั้นก็ยังคงแต่งกายขึ้นเครื่องพระนางเป็นหลัก ในบางวันก็นำเรื่องในลักษณะพื้นทางมาแสดง ทำให้ผู้แสดงต้องตัดแปลงชุดให้เข้ากับเรื่องที่ใช้ เช่น เจ้าหญิงเมืองแขก อาจจะต้องแต่งกายหม่มล่าหรื เจ้าชายเมืองพม่า ต้องโหนกผ้าแทนการสวม ชฎา เป็นต้น ส่วนตัวตลกนั้นอนุโลมให้แต่งกายตามความเหมาะสมของบทบาท เช่น เป็นมีเลี้ยง หรือเสนา ก็จะสามารถสื่อออกมาจนสิ้น นุ่งโจงกระเบน หากเป็นฤๅษีก็หม่มจิวร เป็นต้น

นอกจากการแสดงละครแก่นแล้ว ยังมีการแสดงอีกลักษณะหนึ่งที่เป็นละครรำสำหรับใช้ถวายบนเช่นเดียวกัน มีชื่อเรียกว่ารำถวายหรือรำถวายมือแบบเพลงช้าเพลงเร็ว การรำถวายนี้เป็นละครรำแก่นชุดสั้นใช้เวลาประมาณ 2-5 นาที โดยใช้ผู้แสดงพระนาง 2 คู่ การจัดรำถวายนี้จะแสดงสลับกับการแสดงละครโดยมีการแสดงละครเพื่อจัดรำถวายเมื่อมีเจ้าภาพแจ้งความจำนงถวายรำดังกล่าว ในปัจจุบันพบว่าทางคณะละคร

ต่างๆได้เพิ่มรูปแบบการรำถวายในลักษณะของระบำเบ็ดเตล็ด เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศให้กับผู้ชมและผู้แสดงด้วย เช่น รำฟ้อนมาลัย เทพบันเทิง ดอกบัว จีนรำพัด และโบราณคดีต่างๆ เป็นต้น แต่ทั้งนี้ยังคงลักษณะของการบรรเลงท่วงทำนองที่ช้าและเรื้อ-ลา ตามหลักเกณฑ์แต่โบราณ

จากการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ทำให้ทราบว่าแม้ทางองค์การส่งเสริมวัฒนธรรมผ่านศึกจะให้การดูแลเอาใจใส่อยู่เสมอ ตั้งแต่การคัดเลือกคณะละครเข้าแสดงประจำที่ศาลหลักเมือง การควบคุมและตรวจสอบคุณภาพของการแสดงให้เป็นไปตามข้อตกลงในสัญญาว่าจ้าง แต่เจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่ควบคุมตรวจสอบละครกลับยังขาดความรู้เกี่ยวกับการแสดงละคร จึงไม่สามารถแยกแยะความถูกต้องได้ รวมถึงมิได้ติดตามชมการแสดงอย่างสม่ำเสมอโดยตลอดและการขาดความเคร่งครัดในกฎระเบียบที่วางไว้ สิ่งต่างๆเหล่านี้ล้วนเป็นมูลเหตุหนึ่งซึ่งอาจจะส่งผลต่อคุณภาพของการแสดงในอนาคตได้

นอกจากนี้ ปัญหาใหญ่ที่กำลังเกิดขึ้นในไม่ช้าก็คือกฎเกณฑ์เกี่ยวกับอายุของผู้แสดง เนื่องจากเจ้าหน้าที่และผู้ชมบางกลุ่มยึดติดกับตัวผู้แสดงมากกว่าความสามารถในเชิงการแสดง ทำให้มีการเสนอให้ยกเลิกว่าจ้างผู้แสดงอาวุโส จากจุดนี้เองย่อมส่งผลกระทบต่อการแสดง กล่าวคือหัวหน้าคณะละครย่อมจำเป็นต้องหาผู้แสดงวัยหนุ่มสาวมาแสดงทดแทน ซึ่งผู้แสดงดังกล่าวส่วนใหญ่ มักจะมีประสบการณ์ทางการแสดงละครกลับค่อนข้างน้อย เนื่องจากหันไปนิยมแสดงลิเกเพราะได้รับค่าตอบแทนสูง ทำให้มีรายได้ดีกว่า ได้แต่งกายสวยงามและแสดงง่ายกว่า เนื่องจากไม่จำเป็นต้องร้องและรำมาก เมื่อเทียบกับละครกลับ ดังนั้น เมื่อผู้แสดงดังกล่าวต้องมาแสดงละครกลับที่ศาลหลักเมืองแทนผู้แสดงอาวุโส ย่อมเป็นหนทางสำคัญ อันจะทำให้หน้าศิลปะต่างๆมาผสมผสานกัน จนเสียรูปแบบการแสดงละครกลับที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา เนื่องจากขาดการชี้แนะจากผู้แสดงอาวุโส ผู้มีประสบการณ์ เพราะธรรมชาติของการแสดงละครกลับนั้น ผู้แสดงอาวุโสจะเปรียบได้กับครู โดยจะสอน แนะนำ ถ่ายทอดประสบการณ์ทางการแสดง ให้แก่ผู้แสดงรุ่นใหม่บนเวที (สอนกันขณะแสดงจริง) ทำให้ผู้แสดงรุ่นใหม่ที่มีประสบการณ์น้อย ได้เรียนรู้เทคนิคการแสดงต่างๆ ในขณะที่แสดงร่วมกัน เช่น การรับบท การโยนบท เกร็ดเล่น หรือขนบธรรมเนียมปฏิบัติในการแสดง ฉะนั้นหากทางองค์การยกเลิกว่าจ้างผู้แสดงอาวุโสดังกล่าว ย่อมจะทำให้วิธีการแสดงผิด

เนียนไปได้ เนื่องจากขาดการเรียนรู้/ถ่ายทอดประสบการณ์จากคนรุ่นหนึ่ง ไปสู่อีกคนหนึ่ง
อย่างถูกต้อง

ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นศิลปะแขนงใดก็ตาม ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของ
เศรษฐกิจและสังคม ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นล้วนสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยม สภาพความ
เป็นอยู่และวัฒนธรรมของสังคมในช่วงนั้นๆ ได้อย่างชัดเจน เกี่ยวกับละครกับที่ศาลหลัก

เมืองก็เช่นเดียวกัน แม้จะได้รับการสนับสนุนจากองค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก
เสมอมาก็ตาม แต่เมื่อถึงเวลาที่ย่อมได้รับผลกระทบจากสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคม
อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ฉะนั้นจากการศึกษาถึงองค์ประกอบและวิธีการแสดงละครกับที่
ศาลหลักเมืองกรุงเทพฯ ในช่วงพ.ศ. 2535-2537 จึงเป็นเพียงการบันทึกข้อมูลที่น่า
เห็นเฉพาะที่ศาลหลักเมืองในช่วงสั้นๆ เท่านั้น ส่วนข้อมูลบางอย่างหากผู้อ่านจะนำไปใช้
อ้างอิง ควรพิจารณาถึงขอบเขตของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ อย่างชัดเจนด้วย

ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากผู้วิจัยเก็บข้อมูลในลักษณะของการสังเกตการณ์แบบผู้ชม และสัมภาษณ์
บุคคลากรที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ คณะกรรมการคัดเลือกคณะละคร เจ้าหน้าที่ขององค์การ
สงเคราะห์ทหารผ่านศึก หัวหน้าคณะละคร ตลอดจนผู้ชม จึงทำให้ได้ข้อมูลที่ค่อนข้าง
จริงแล้ว แต่ทว่าวิถีในการแสดงบางอย่างอาจมีการสลับซับซ้อนเกินกว่าที่จะสัมภาษณ์และ
สังเกตเห็นได้ ซึ่งปัญหาหลักที่ผู้วิจัยพบก็คือ ผู้แสดงไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ที่มีอยู่ออก
มาเป็นภาษาพูดได้ ผู้แสดงบางคนมีความรู้ความสามารถสูงแต่ไม่ยอมให้ข้อมูล จึงทำ
ให้ข้อมูลบางอย่างขาดความสมบูรณ์ เช่น การใช้ท่าร้อง-บทเจรจา การรับท-โยนบท
การใช้เกร็ดเล่น ตลอดจนวิถีในการใช้บทกลในการแสดง เป็นต้น ฉะนั้นหากผู้ใด
สนใจศึกษาเกี่ยวกับการแสดงละครไม่ว่าจะเป็นประเภทใด หากสามารถเข้าร่วมเป็น

สมาชิกของคณะละครและมีส่วนร่วมในการแสดง จะก่อให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาข้อมูล
อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น